

UNIVERSITATEA „OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL FILOLOGIE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT
MODURI DE ARTICULARE ÎNTRE DISCURSUL TERT ȘI DISCURSUL
PROPRIU ÎN REDACTAREA LUCRĂRII DE DISERTAȚIE

Conducători de doctorat :

Prof.univ.dr.habil. **Monica VLAD**
Universitatea *Ovidius* din Constanța, România
Prof.univ.dr.habil. **Georgeta CISLARU**
Universitatea *Paris Nanterre*, Franța

Student-doctorand :

Luminița ȘAMATA (STERIU)

CONSTANȚA

2021

CUPRINS

INTRODUCERE

1. Motivația cercetării
2. Corpusul cercetării
3. Metodele de lucru
4. Problematika cercetării
5. Principalele concepte teoretice convocate
6. Structura tezei
7. Citarea și traducerea exemplelor din corpus

PARTEA I : CONTEXTUL ȘI METODOLOGIA CERCETĂRII

CAPITOLUL 1. SCRITURA UNIVERSITARĂ : CONSTRÂNGERI ȘI PROVOCĂRI

- 1.1 Literația universitară : definiție și particularități
- 1.2 Discursul științific
- 1.3 Discursul de cercetare în formare
 - 1.3.1 Dificultățile studenților în raport cu « discursul de cercetare în formare »
 - 1.3.2 Lucrarea de disertație : particularități și tipologie
 - 1.3.2.1 Revista literaturii
 - 1.3.2.2 Elaborarea lucrării de disertație conform ghidurilor de redactare a unei lucrări științifice redactate în limba franceză
 - 1.3.2.3 Elaborarea lucrării de disertație conform ghidurilor de redactare a unei lucrări științifice redactate în limba română
- 1.4 Sinteza

CAPITOLUL 2. ELEMENTE DE METODOLOGIE

- 2.1 Ipotezele cercetării
- 2.2 Problematika cercetării
- 2.3 Prezentarea corpusului
- 2.4 Metodele de lucru

PARTEA A II-A : CITATUL : DE LA CADRUL TEORETIC LA ANALIZA DATELOR

CAPITOLUL 3. CITATUL ÎN DISCURSUL DE CERCETARE

- 3.1 Citatul : o formă de intertextualitate
- 3.2 Citatul : o formă de discurs raportat (discurs direct)
- 3.3 Funcții și tipologii ale citatelor
- 3.4 Normele bibliografice conform ghidurilor de redactare a referințelor bibliografice
 - 3.4.1 Tipuri de citat
 - 3.4.2 Metode de citare
- 3.5 Sinteza

CAPITOLUL 4. CLASIFICAREA ȘI ANALIZA CITATELOR REPERATE ÎN CORPUS

- 4.1 Imagine de ansamblu cantitativă a citatelor reperate în corpus
- 4.2 Clasificarea citatelor în funcție de criteriul normativ-prescriptiv
 - 4.2.1 Citatele cu indicarea completă a sursei
 - 4.2.2 Citatele cu indicarea incompletă a sursei
 - 4.2.3 Citatele fără indicarea sursei
 - 4.2.4 Citatele secundare
- 4.3 Clasificarea citatelor în funcție de criteriul formal
 - 4.3.1 Inserția formală a citatelor

- 4.3.2 Citatele introduse prin verbe de tip « a spune »
- 4.3.3 Citatele introduse prin verbe de tip « a scrie »
- 4.3.4 Citatele juxtapuse
- 4.4 Clasificarea citatelor în funcție de criteriul enunțiativ
 - 4.4.1 Citatele « poziționate »
- 4.5 Clasificarea citatelor în funcție de criteriul pragmatic
 - 4.5.1 Citatele ca argument de autoritate
- 4.6 Citatele decontextualizate
- 4.7 Sinteză

PARTEA A III-A : REFORMULAREA : DE LA CADRUL TEORETIC LA ANALIZA DATELOR

CAPITOLUL 5. REFORMULAREA - O NOȚIUNE MULTIPARAMETRICĂ

- 5.1 Reformularea : sinteza lucrărilor existente
- 5.2 Definiție și particularități
 - 5.2.1 Componentele unei reformulări
 - 5.2.2 Reformularea : o formă de discurs raportat (discurs indirect)
- 5.3 Clasificarea operațiilor de reformulare
 - 5.3.1 Reformularea parafrastică
 - 5.3.1.1 Reformularea explicativă
 - 5.3.1.2 Reformularea imitativă
 - 5.3.2 Reformularea non parafrastică
- 5.4 Marcări de reformulare : definiție și particularități
 - 5.4.1 Sinteza lucrărilor existente
 - 5.4.2 Tipologii ale marcărilor de reformulare
- 5.5 Sinteză

CAPITOLUL 6. CLASIFICAREA ȘI ANALIZA OPERAȚIILOR DE REFORMULARE REPERATE ÎN CORPUS

- 6.1 Reformulările literale
- 6.2 Reformulările cu aport personal
- 6.3 Reformulările elementare
 - 6.3.1 Reformulările elementare fără MR
 - 6.3.1.1 Reformulările introduse prin sintagme de tip *X verb (că)*
 - 6.3.1.2 Reformulările introduse prin «selon X» (fr.), «pour Y» (fr.), «pentru X», «conform Y»
 - 6.3.1.3 Reformulările fără mărci particulare
 - 6.3.1.4 Reformulările care includ citate
 - 6.3.1.5 Reformulările secundare
 - 6.3.2 Reformulările elementare cu MR
 - 6.3.2.1 Imagine de ansamblu cantitativă a MR reperați în corpus
 - 6.3.2.2 MR interpretativi
 - 6.3.2.3 MR utilizați pentru articularea reformulărilor
 - 6.3.2.4 MR reluați din enunțul-sursă
- 6.4 Sinteză

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

LISTA TABELELOR ȘI A FIGURILOR

REZUMAT

Cuvinte-cheie : *revista literaturii, discursul terț, citat, reformulare, marcă de reformulare, lucrare de disertație, discurs de cercetare în formare*

Introducere

În cercetarea noastră doctorală, ne propunem să studiem metodele de referire la discursul terț în redactarea lucrării de disertație a cercetătorilor debutanți pentru a formula elemente de reflecție esențiale pentru o inițiere în discursul universitar de cercetare, în special în ceea ce privește citarea și reformularea. Ne preocupă în mod special de elaborarea revistei literaturii în cadrul lucrării de disertație, care vizează descrierea principalelor concepte teoretice abordate în redactarea lucrării plecând de la lucrările altor autori referitoare la același subiect de cercetare. Revista literaturii reprezintă o adevărată provocare pentru studenți, deoarece tehnicile utilizate pentru redactarea acesteia presupun o înțelegere judicioasă a surselor consultate, un parcurs între textele teoretice și scriitura academică de cercetare. Ca tineri cercetători în formare, studenții ar trebui să se bazeze pe lucrările altor autori care împărtășesc aceleași întrebări de cercetare pentru a-și stabili propriul domeniu de investigație.

Sarcina studenților nu este simplă : pe de o parte, aceștia trebuie să reia discursurile terților pentru a-și construi propriul discurs (recurgând la diferite proceduri de împrumut, cum ar fi citarea și reformularea) și, pe de altă parte, trebuie să se poziționeze în raport cu aceste discursuri pentru a afirma originalitatea cercetării lor. În acest context, ne-am pus câteva întrebări : Cum raportează studenții discursurile terților în redactarea revistei literaturii a lucrării de disertație ? Cum integrează aceștia citatele și reformulările în lucrarea lor ? Cum se poziționează studenții în raport cu autorii citați ? Care sunt tehnicile de reformulare utilizate de studenți ? Care este gradul de dependență față de discursul terț ? Ce mărci de reformulare privilegiază studenții ? Cum le folosesc aceștia pentru a-și încorpora propriul discurs în discursul reluat ? Sursele de referință sunt indicate în mod clar ca atare sau studenții își însușesc discursul preluat fără nicio referință ? Pentru a răspunde la aceste întrebări, ne propunem să ne concentrăm mai ales asupra practicilor de citare și reformulare implementate de studenți în elaborarea capitolului teoretic al lucrării de disertație.

Ipotezele cercetării

Răspunsurile la întrebările generale de cercetare sunt formulate sub formă de ipoteze.

Prima ipoteză se referă la prezența masivă a discursului terț în capitolele teoretice ale lucrărilor de disertație. Pornim de la ideea că abundența de citate și reformulări se poate datora cerinței de a relua discursul altor autori, o cerință specifică constituirii revistei literaturii.

A doua ipoteză se referă la poziția de sub-enunțare a studenților față de autorii de referință. Pe de o parte, facem ipoteza că această poziție de sub-enunțare îi determină pe aceștia să folosească citatele doar ca argument de autoritate, ceea ce îi determină să evite interpretarea sau contestarea acestora. Pe de altă parte, pornim de la ideea că utilizarea tehnicilor elementare de reformulare îi plasează pe studenți în apropierea textului sursă, ceea ce duce la un grad redus de autonomie discursivă a tinerilor cercetători.

A treia ipoteză se referă la natura dificultăților legate de implementarea metodelor de împrumut a discursului altor autori în lucrările redactate în limbă străină. Facem ipoteza că aceste dificultăți nu sunt neapărat lingvistice, ci țin mai degrabă de abilități legate de stăpânirea discursului științific, inclusiv a procedurilor de reformulare și citare. Aceste dificultăți sunt identificabile, în egală măsură, în lucrările redactate în limba maternă.

Problematica cercetării

Ne-am construit problematica pornind de la definiția noțiunii de *literație universitară*, definită ca "totalitatea genurilor și modurilor de discurs universitar, precum și dificultățile întâmpinate de studenți în implementarea lor" (Lafontaine *et al.*, 2015: 5). Această definiție redă complexitatea conceptului, precum și diversitatea strategiilor de citire și scriere impuse de diferitele genuri de discurs universitar. Practicarea strategiilor de lectură și scriere poate fi problematică pentru studenți care deseori consideră redactarea ca venind de la sine în procesul de predare sau de cercetare. Una dintre principalele dificultăți cu care se confruntă studenții atunci când intră în domeniul discursului de cercetare este reluarea discursurilor terților, care permite tinerilor cercetători să se situeze în raport cu predecesorii lor, constrângere obligatorie a capitolului teoretic care apare în toate lucrările de cercetare. În redactarea acestuia, studenții sunt obligați să utilizeze citatul și reformularea pentru a integra discursurile altor autori în propriul lor discurs. În această lucrare, dorim să analizăm modul în care studenții mobilizează autori sau

surse externe pentru a elabora cadrul teoretic al lucrării lor de disertație, pentru a vedea care este modul în care cercetătorii debutanți fac referire la discursurile terților atunci când redactează revista literaturii de specialitate în lucrările de disertație.

Corpusul de cercetare

Pentru a examina tipurile de reformulare și practicile de citare utilizate de studenți în capitolele teoretice ale lucrărilor de disertație, corpusul nostru este constituit treptat din extrase care constituie revista literaturii, care provin din 12 lucrări de disertație redactate în franceză ca limbă străină, luate în considerare în versiunile lor finale. Aceste lucrări redactate de studenții români reprezintă punctul nostru principal de interes. Când scriu în franceză, pe lângă standardele care trebuie respectate, precum și stăpânirea cunoștințelor științifice cu privire la care nu sunt încă experți, aceștia trebuie să aibă în vedere încă un aspect : franceza ca limbă străină. În această etapă, ne punem următoarele întrebări : Dificultățile de implementare a modurilor de referință la discursul terț în lucrările viitorilor cercetători sunt dificultăți de natură lingvistică ? Sau aceste dificultăți sunt, de asemenea, identificabile în lucrări redactate în limba maternă și, prin urmare, țin de competențe mai degrabă legate de stăpânirea discursului științific ? Pentru a răspunde, am decis să completăm acest prim corpus cu extrase din 12 lucrări de disertație redactate în limba maternă a acestor studenți, și anume româna. Am ales, de asemenea, un al treilea tip de corpus prin încrucișarea celor două variabile luate în considerare : franceza și limba maternă, din care rezultă alegerea extraselor din 12 lucrări redactate în franceză ca limbă maternă. Lucrările de disertație luate în considerare au fost redactate între 2012 și 2019 și se referă la domeniul științelor umaniste și sociale.

Metodologia de cercetare

În ceea ce privește metodologia de cercetare, demersul analitic se situează pe două paliere (unul normativ și celălalt enunțativ) și pe două niveluri : pe de o parte, nivelul cantitativ, care ia în considerare distribuția citatelor și a marcărilor de reformulare în cele trei tipuri de corpus și, pe de altă parte, nivelul calitativ.

În ceea ce privește dimensiunea normativă, am detectat mai întâi citatele prin intermediul unei extracții manuale, considerând citat oricare fragment sau pasaj menționat textual și tipografic, prin ghilimele și/sau italice, ca text împrumutat de la un alt autor. Pentru reformulări, am plecat de la căutarea referințelor citate de studenți și am comparat aceste referințe cu textele studenților. O dată ce am identificat formele de referință la discursul altor autori, am trecut la clasificări și analize în funcție de criteriul normativ-prescriptiv, care se referă la notarea surselor de referință și în funcție de criteriul formal, care ilustrează inserția precum și forma citatelor din textele studenților.

În ceea ce privește dimensiunea enunțiativă, am căutat să ilustrăm poziția enunțiativă adoptată de studenți în raport cu autorii citați prin examinarea citatelor „poziționate” identificate în corpus. Pentru analiza reformulărilor, ne-a interesat gradul de apropiere a textelor studenților de textele sursă. Pentru a compara cele două segmente, am căutat să identificăm punctele comune și diferențele. Pentru a reda acest lucru, ne-am bazat pe criteriile semantice împrumutate de la Gülich și Kotschi (1983), privind gradul de echivalență semantică și relația dintre cele două segmente ale reformulării (expansiune, reducere, variație) și de la Catherine Fuchs (1994), referitoare la „operatorii elementari” (adăugare, ștergere, substituie, deplasare).

Perspectivile normative și enunțiative se intersectează cu o perspectivă pragmatică, legată de motivele pentru care studenții folosesc citatele în elaborarea capitolului teoretic al lucrării lor de disertație.

Cadrul conceptual și teoretic

Cercetarea noastră, care se încadrează în contextul universitar prin referire la un tip de discurs de cercetare specific, și anume lucrarea de disertație, este situată la intersecția dintre analiza discursului (prin analiza lucrărilor studenților) și didactică (prin prezența și transmiterea acestor lucrări la nivel instituțional). Pentru a atinge obiectivele acestei cercetări, am mobilizat mai multe concepte teoretice : *citat, reformulare, marcări de reformulare, literație universitară, discurs științific, discurs de cercetare în formare, lucrare de disertație, revista literaturii, intertextualitate, discurs raportat*.

Discursul de cercetare în formare este una dintre noțiunile centrale ale cercetării noastre. Această noțiune cuprinde obiectul fundamental al cercetării noastre, și anume lucrarea de disertație. Definit de Reuter (2004) ca fiind ansamblul practicilor de scriere situate la intersecția

dintre două sfere de activitate socio-instituționale, cea a instruirii și cea a cercetării, discursul de cercetare în formare este caracterizat de o tensiune între aceste două sfere și ilustrează statutul intermediar al studenților, susceptibil de a scoate la iveală anumite disfuncții la nivelul practicilor scripturale.

Citatul este un alt concept cheie în cercetarea noastră. Ca formă de reluare a discursului altor autori, citatul este una dintre cele mai utilizate metode de împrumut de către studenți. Lucrările lui Kristeva (1969), Genette (1982), Eigeldinger (1987) și Piégay-Gros (2002) privind intertextualitatea, precum și cele ale lui Authier-Revuz (1992, 1993), Rosier (1999) și Komur (2004) referitoare la discursul raportat ne-au ajutat să înțelegem mai bine caracteristicile citatului ca și concept teoretic. Utilizarea citatului în discursul de cercetare ține de aceste noțiuni, în sensul că acesta arată prezența discursului terț, precum și elaborarea unui text pornind de la unul sau mai multe texte anterioare. Potrivit lui Boch și Grossmann (2002), citatul poate ajuta studenții să se poziționeze ca autori științifici, în sensul că permite scriitorilor debutanți să împrumute scrierile teoretice ale altor autori pentru a-și asuma propriile voci.

Un alt concept cheie și strâns legat de practica citatelor ca formă de referință la discursul terț este noțiunea de **reformulare**. Obiect de studiu al lingvisticii, reformularea a fost subiectul a numeroase lucrări din diferite puncte de vedere analitice : pe de o parte, lucrările referitoare la parafrază în limbaj și discurs ale lui Catherine Fuchs (1982; 1994) ; pe de altă parte, cele din domeniul analizei marcărilor de reformulare ale lui Eddie Roulet (1987), Corinne Rossari (1989; 1990; 1997), Agnès Steuckardt (2007), Le Bot *et al.* (2008) sau numărul mai recent al revistei *Langages*, publicat în 2018, sau cele din domeniul analizei interacțiunii orale ale lui Elisabeth Gülich și Thomas Kotschi (1987) sau Layal Kanaan (2011). Reformularea ocupă, de asemenea, un loc considerabil în domeniul didacticii, după cum reiese din numărul revistei *Cahiers de praxématique* („La reformulation”, nr. 52, publicat în 2009) și numărul *Corela* („La reformulation : usages et contextes”, nr. 18, publicat în 2015) sau în domeniul preluării discursului altor autori, ca în lucrările lui Danielle Omer (1999) sau Catherine Dolignier (2016, 2019). Diversitatea și eterogenitatea acestor abordări arată că reformularea este un fenomen complex, care implică o multitudine de operații : de la repetare, parafrază, reluare sau explicație la recapitulare sau transformare. La intersecția acestor preocupări lingvistice și didactice față de procedeul de reformulare și, fără îndoială, inspirată de aceste lucrări, studiem

problema reformulării într-un context specific, în cadrul cercetării studenților, focalizându-ne în special pe articularea dintre discursul terț și discursul specific studentului.

Perspectivă descriptivă asupra structurii tezei

Structura tezei este atipică în măsura în care, după un capitol teoretic și metodologic general, alternăm între capitole teoretice și capitole analitice. Am decis să adoptăm această structură aparte pentru a asigura o mai bună articulare între cele două concepte cheie abordate (citatul și reformularea) și abordările analitice corespunzătoare. Lucrarea noastră este structurată în șase capitole organizate în trei părți.

Prima parte prezintă contextul și metodologia cercetării. Cercetarea fiind încadrată în domeniul discursului universitar scris, în **primul capitol** ne-am ocupat de zona scrierii universitare, arătând constrângerile și provocările acesteia. Ne-am aplecat mai întâi asupra noțiunii de *literație universitară*, care nu poate fi abordată fără a lua în considerare noțiunea de *literație* în general, prezentând definițiile și particularitățile sale. Literația universitară cuprinde diferite genuri de discurs universitar, printre care discursul academic și discursul de cercetare. Acesta din urmă este, la rândul său, împărțit în două categorii : discursul de cercetare în formare și discursul cercetătorilor confirmați. În timp ce primul inițiază în cercetare, fiind în același timp un obiect și un instrument de instruire, acesta din urmă diferă mai ales în ceea ce privește poziția în raport cu discursul terț. Lucrarea de disertație, obiectul cercetării noastre, face parte din categoria discursului de cercetare în formare. Am definit apoi noțiunile de *discurs științific* și *discurs de cercetare în formare*. Ulterior, am prezentat caracteristicile lucrării de disertație, unde am acordat un loc important revistei literaturii - componenta lucrării de disertație care ne interesează în această cercetare.

Al doilea capitol este dedicat prezentării metodologiei de cercetare. Descriem corpusul mobilizat, ipotezele și metodele de lucru care vor servi drept bază pentru a răspunde la întrebările formulate în problematica cercetării noastre.

A doua parte tratează citatul din punct de vedere teoretic și analitic. **Al treilea capitol** propune abordarea noțiunii de *citat* în cadrul discursului de cercetare. Pentru a explicita noțiunea de *citat*, apelăm la intertextualitate și discurs direct, concepte care ajută la definirea naturii și a structurii complexe ale citatului. După prezentarea funcțiilor pe care citatul le îndeplinește în discursul de cercetare, precum și a tipologiilor de ordin enunțiativ și funcțional a citatelor,

ilustrăm și o tipologie de ordin normativ, bazându-ne pe diferite ghiduri pentru redactarea referințelor bibliografice.

Al patrulea capitol propune elaborarea unei analize cantitative și calitative a practicii citării în cele trei tipuri de corpus. Realizăm o clasificare a citatelor în funcție de patru criterii: criteriul normativ-prescriptiv - care se referă la modul în care sursa citatelor este indicată în lucrări, criteriul formal - care ține cont de inserția formală și de forma citatelor, criteriul enunțiativ - care se bazează pe modalitățile enunțiative în care citatele sunt introduse în text și, în cele din urmă, criteriul pragmatic - care se referă la funcțiile atribuite citatelor de către studenți. Din punct de vedere cantitativ, ilustrăm distribuția citatelor în cele trei tipuri de corpus printr-un tabel comparativ. De asemenea, prezentăm tabele care ilustrează distribuția și procentul fiecărei categorii de citate în lucrările analizate. Planul calitativ se bazează pe analiza câtorva exemple selectate, luând în considerare, printre altele, marcarea tipografică a citatelor, gradul de autonomie enunțiativă și sintactică a citatelor și poziția adoptată de studenți în raport cu discursul autorilor citați.

La fel ca partea anterioară, **a treia parte** tratează reformularea din punct de vedere teoretic și din punct de vedere analitic. **Al cincilea capitol** constă în definirea noțiunii de *reformulare*. Diferitele perspective analitice abordate de cercetători, precum și diversitatea definițiilor privind reformularea reflectă complexitatea acestei noțiuni. De asemenea, acordăm un loc important marcărilor de reformulare, care pot fi componente ale unei operații de reformulare, dar și una dintre metodele de identificare a reformulărilor în general.

Al șaselea capitol prezintă clasificarea reformulărilor identificate în cele trei tipuri de corpus, urmată de o analiză calitativă a câtorva exemple selectate. Luând în considerare caracteristicile reformulării ca tehnică de împrumut a discursului altor autori, propunem o clasificare personală a reformulărilor identificate în corpus, care face posibilă relevarea gradului de apropiere a studenților de textele sursă : reformulările literale, reformulările cu aport personal și reformulările elementare. Primele două fiind relativ puțin reprezentate în corpus, acordăm un loc important analizei reformulărilor elementare. Luăm în considerare criteriul prezenței sau absenței marcărilor de reformulare pentru a vedea modul în care studenții îi folosesc pentru a încorpora propriul lor discurs în discursul preluat, invocând și aspectul referitor la absența sau la menționarea incompletă a sursei de referință a reformulărilor.

Concluzii obținute

La sfârșitul acestui parcurs doctoral, am ajuns la câteva concluzii importante, care nu arată o utilizare complet eronată a tehnicilor de împrumut (citatul și reformularea) analizate, ci existența unor aspecte considerate ca fiind problematice. Pornind de la o dimensiune micro implicată de examinarea practicilor de citare și reformulare, am analizat procedeele discursive de împrumut al discursului altor autori din unghiuri diferite.

Pe de o parte, perspectiva normativă pe care am abordat-o ne-a permis să luăm în considerare modalitățile de gestionare a surselor de referință de către studenți, inserția formală a citatelor, precum și forma citatelor și reformulărilor. În ceea ce privește citatul, am văzut că studenții nu stăpânesc întotdeauna gestionarea indicării surselor consultate. Am identificat citate a căror sursă este complet indicată, dar ale căror elemente bibliografice sunt uneori împrăștiate sau excesiv indicate. Aceste citate alternează cu citate a căror sursă este incompletă, unde sunt omiși anumiți indici bibliografici, cum ar fi numărul paginii lucrării citate, anul publicării sau ambele în același timp. Alte citate, deși rare, sunt total lipsite de sursă și niciun element (autor, an, numărul paginii, notă de subsol) care ar servi la specificarea sursei nu apare în text. Studenții folosesc, de asemenea, citate secundare în care, uneori, prin lipsa indicării sursei intermediare, omit să semnaleze un citat de mâna a doua.

De asemenea, am observat o preponderență a citatelor integrate în text. Cel mai adesea, acestea nu se bucură de autonomie sintactică, deoarece participă la construcția textului citant și se adaptează la discursul studentului. Cu toate acestea, am văzut că preponderența lor nu este legată de regula care constă în includerea în text a citatelor de mai puțin de trei rânduri. Mai exact, am reperat citate de mai puțin de trei rânduri care sunt separate de text, precum și citate de mai mult de trei rânduri care sunt încorporate în text. De asemenea, am reperat citate juxtapuse care urmează unul după altul, cel mai adesea fără a fi anunțate printr-o formulă introductivă care ar putea explica prezența lor simultană în text.

În ceea ce privește reformularea, am identificat reformulări în care nu există semne de împrumut al discursului terț (ghilimele, italice, notă de subsol, paranteze). În acest caz, studenții produc uneori reformulări mai elaborate, crezând că modificările mai ample i-ar autoriza să nu indice sursa de referință. De asemenea, am reperat reformulări cu sursă incompletă în care studenții indică de obicei doar numele autorului consultat. Cu scopul de a evita repetițiile,

studenții omit să menționeze restul indicilor bibliografici, care apar, în majoritatea cazurilor, în paragrafele precedente.

Pe de altă parte, perspectiva enunțiativă ne-a permis să examinăm gradul de apropiere de textul sursă (pentru reformulare) și poziționarea, explicită sau neexplicită, prin aluzii directe în textul citat la autorul din care studenții se inspiră (pentru citat). Am remarcat faptul că prezența citatelor „poziționate” este limitată în corpus. Preponderența „citatelor cu sursă tematizată” prin utilizarea prepozițiilor „selon,, (fr.) „pour,, (fr.) și „conform” provine din dificultatea studenților de a lua o poziție explicită în raport cu autorii citați. Acest tip de citat le permite să nu își asume întreaga responsabilitate, iar prezența lor ca autori ai lucrărilor lor nu este întotdeauna vizibilă în text. Am observat predominanța reformulărilor elementare, în timp ce reformulările literale și reformulările cu aport personal sunt relativ puțin reprezentate în corpus. Poziția de sub-enunțare față de autorii de referință arată tentația studenților de a se apropia cât mai mult de textul sursă, ceea ce duce la un grad ridicat de dependență de discursul altor autori și, prin urmare, un grad redus de autonomie discursivă al tinerilor cercetători.

La nivel pragmatic, am constatat că cercetătorii debutanți folosesc citatele doar ca argument de autoritate. Citatele le permit studenților să-și legitimeze discursul și să susțină sau să confirme afirmațiile pe care le fac. Absența citatelor care inițiază o dezbatere sau o contestare a discursului autorilor citați poate dezvălui, în opinia noastră, dificultatea sau chiar incapacitatea studenților de a comenta, de a discuta citatele și de a lua o anumită distanță.

În concluzie, considerăm că cercetarea noastră care ilustrează modul în care studenții raportează discursul terț pentru a elabora revista literaturii în lucrarea de disertație demonstrează existența anumitor puncte slabe în ceea ce privește tehnicile de împrumut al discursului altor autori. Prin urmare, propunem niște piste de predare/învățare a procedurilor de împrumut care pot fi utilizate atât în formarea în limba străină, cât și în formarea în limba maternă. Scopul ar fi de a dezvolta la studenți abilități lingvistice și discursive, precum și strategii de învățare privind o mai bună practică a acestor abilități. Cunoașterea tehnicilor de reformulare și citare implementate de studenți în constituirea capitolului teoretic al lucrării de disertație, pe care am încercat să le ilustrăm prin această lucrare, se dovedește a fi un instrument important pentru îmbunătățirea cursurilor de etică și integritate academică pus la dispoziția studenților și pentru crearea unor noi cursuri de formare în domeniul discursului de cercetare care să implice tinerii cercetători în procesul de scriere. Aceste cursuri ar trebui să-i determine pe studenți să devină

conștienți de mizele de redactare a acestui tip de discurs, precum și să integreze în mod reflexiv reformulările și citatatele în textele lor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Authier-Revuz, J. (1992), « Repères dans le champ du discours rapporté », *L'information grammaticale*, n°55, pp. 38-42, consulté le 29 décembre 2019. URL : https://www.persee.fr/doc/igram_0222-9838_1992_num_55_1_3186

Authier-Revuz, J. (1993), « Repères dans le champ du discours rapporté (suite) », *L'information grammaticale*, n°56, pp. 10-15, consulté le 30 décembre 2019. URL : https://www.persee.fr/doc/igram_0222-9838_1993_num_56_1_3163

Authier-Revuz, J. (2020), *La Représentation du Discours Autre*, Études de linguistique française, vol. 5, De Gruyter.

Boch, F., Grossmann, F. (2001), « De l'usage des citations dans le discours théorique. Des constats aux propositions didactiques », *Lidil*, n°24, pp. 91-112.

Boch F., Grossmann F. (2002), « Se référer au discours d'autrui, comparaison entre experts et néophytes », *Enjeux*, Namur, n°54, pp. 41-51.

Boch, F. & Grossmann, F. (2009), « Polyphonie linguistique : modalisation et discours rapporté », *Scripta*, vol. 13, n° 24, pp. 49-70.

Boch, F. (2013), « Former les doctorants à l'écriture de la thèse en exploitant les études descriptives de l'écrit scientifique », *Linguagem em (Dis)curso*, vol. 13, n°3, pp. 543-568, consulté le 2 février 2020. URL : <http://www.scielo.br/pdf/ld/v13n3/05.pdf>

Boch, F., Frier, C. (2015), *Écrire dans l'enseignement supérieur : des apports de la recherche aux outils pédagogiques*, Grenoble : Ellug.

Cislaru, G., Claudel, C., Vlad, M. (2017), *L'écrit universitaire en pratique*, 3^e édition, Bruxelles, De Boeck.

Daunay, B., Delcambre, I. (2017), « Les modalités énonciatives de la reprise du discours d'autrui dans les écrits de recherche et les écrits didactiques », *Scripta*, vol. 21, n°43, pp. 37-64, consulté le 19 juin 2019. URL : <http://200.229.32.43/index.php/scripta/article/view/P.2358-3428.2017v21n43p37>

Delcambre, I., Lahanier-Reuter, D. (2010), « Les littéracies universitaires : Influence des disciplines et du niveau d'étude dans les pratiques de l'écrit », In Blaser, C., Pollet, M.-C. (coord.), *L'appropriation des écrits universitaires*, *Diptyque*, n°18, Presses universitaires de Namur, pp. 11-42.

Delcambre, I., Lahanier-Reuter, D. (2012a), « Difficultés de l'écriture académique en Sciences Humaines et perceptions de l'accompagnement : analyse de discours d'étudiants », In Pollet, M.-C., (dir.), *De la maîtrise du français aux littéracies dans l'enseignement supérieur*, *Diptyque*, n°24, Presses universitaires de Namur, pp. 37-61.

Delcambre, I., Lahanier-Reuter, D. (2012b), « Discours d'autrui et littéracies universitaires », *Didactiques*, n°2, pp. 5-16, consulté le 30 juin 2021. URL : <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01592982>

Delcambre, I. (2013), « Le mémoire de Master : ruptures et continuités. Points de vue des enseignants, points de vue des étudiants », *Linguagem em (Dis)curso*, vol. 13, n°3, consulté le 20 mai 2020. URL : https://www.scielo.br/scielo.php?pid=S1518-76322013000300006&script=sci_arttext

Deschepper, C., Thyron, F. (2008), « L'entrée dans le supérieur et l'accès aux discours universitaires : opérationnaliser la notion de rapport à l'écrit dans un projet de formation », In Chartrand, S., Blaser, C. (dir.), *Le rapport à l'écrit : un outil pour enseigner de l'école à l'université*, *Dyptique*, n°12, Presses universitaires de Namur, pp. 61-78.

Deschepper, C. (2010), « Acculturation aux discours universitaires. Poser les variables de l'intervention didactique », In Blaser, C., Pollet, M.-C. (coord.), *L'appropriation des écrits universitaires*, *Diptyque*, n°18, Presses universitaires de Namur, pp. 93-126.

Dolignier, C. (2016), « Plagiat, copie et reformulation paraphrastique dans l'écriture longue du mémoire de master », *Mélanges CRAPEL* n°37 (1), pp. 129-141.

Dolignier, C. (2019), « Pour une approche positive du plagiat dans l'écriture d'un mémoire à travers l'étude d'un schéma reformulateur particulier », consulté le 15 mars 2020. URL : http://www.afef.org/system/files/2019-04/DOLIGNIER_FA%20204_EN%20LIGNE.pdf

Domagala-Bielaszka, A. (2011), « Les opérations de reformulation dans la communication inférentielle », *Synergies Pologne*, n°8, pp. 209-216.

Dumez, H. (2011), « Faire une revue de littérature: pourquoi et comment ? », *Le Libellio d'Aegis*, vol. 7, n°2, pp. 15-27, consulté le 18 mars 2020. URL : <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00657381/>

Eigeldinger, M. (1987), *Mythologie et intertextualité*, Editions Slatkine, Genève.

Eshkol-Taravella, I., Grabar, N. (2018), « Reformulations avec et sans marqueurs : étude de trois entretiens de l'oral », consulté le 21 juin 2019. URL : <http://natalia.grabar.free.fr/publications/eshkol-CMLF2018.pdf>

Fuchs, C. (1982), *La paraphrase*, Paris : Presses universitaires de France.

Fuchs, C. (1994), *Paraphrase et énonciation*, Paris : Ophrys.

Genette, G. (1982), *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Paris : Seuil, coll. « Poétique ».

Gettliffe, N. (2015), « Écrits de transition : rapporter et évaluer les propos d'un auteur dans des fiches de lecture », *Linx*, n°72, consulté le 23 juin 2019. URL : <http://journals.openedition.org/linx/1669>

Gettliffe, N. (2018), « Accompagner l'acculturation aux écrits universitaires : les cours de méthodologie du travail universitaire », *Revue internationale de pédagogie de l'enseignement supérieur*, n°34, consulté le 23 mai 2020. URL : <http://journals.openedition.org/ripes/1267>

Grossmann, F. (2017), « Vingt ans de travaux sur l'écriture de recherche : Quel bilan pour préparer l'avenir ? », In Dias-Chiaruttini, A., Cohen-Azria, C. (dir.), *Théories-didactiques de la lecture et de l'écriture. Fondements d'un champ de recherche en cheminant avec Yves Reuter*, Presses universitaires du Septentrion, pp. 111-134.

Gülich, E., Kotschi, T. (1983): « Les marqueurs de la reformulation paraphrastique », In *Cahiers de Linguistique Française*, n°5, pp. 305-346.

Gülich, E., Kotschi, T. (1987): « Les actes de reformulation dans la consultation *La dame de Caluire* », In Bange, P. (éd.), *L'analyse des interactions verbales. La dame de Caluire : une consultation*, Berne : Peter Lang, pp. 15-81.

Kanaan, L. (2011), *Reformulations, contacts de langues et compétence de communication : analyse linguistique et interactionnelle dans des discussions entre jeunes Libanais francophones*, Thèse de Doctorat, Université d'Orléans.

Kara, M. (2004a), « Reformulations et polyphonie », *Pratiques : linguistique, littérature, didactique*, n°123-124, pp. 27-54, consulté le 17 février 2019. URL : https://www.persee.fr/doc/prati_0338-2389_2004_num_123_1_2049

Kara, M. (2004b), « Pratiques de la citation dans les mémoires de maîtrise », *Pratiques*, n°121-122, pp. 111-142, consulté le 13 avril 2020. URL : https://www.persee.fr/doc/prati_0338-2389_2004_num_121_1_2036

Komur, G. (2004), « Les modes du discours rapporté dans la presse et leurs enjeux polyphoniques », *Pratiques*, n°123-124, pp. 57-74.

Kristeva, J. (1969), *Semiotikè : recherches pour une sémanalyse*, Paris : Seuil.

Lafontaine, L., Emery-Bruneau, J., Guay, A. (2015), « Dispositifs didactiques en littératie universitaire : le cas du Centre d'aide en français écrit à l'Université du Québec en Outaouais », *Lynx*, n°72, consulté le 25 mai 2020. URL : <http://journals.openedition.org/linx/1590>

Le Bot, M.-C., Schuwer, M., Richard, E. (2008), *La reformulation. Marqueurs linguistiques, stratégies énonciatives*, coll. « Rivages Linguistiques », Presses Universitaires de Rennes.

Limat-Letellier, N., Miguet-Ollagnier, M. (1998), *L'intertextualité*, Presses Universitaires Franche-Comté.

Omer, D. (1999), *Les activités d'emprunt. Opérations de reprise et de (re)formulation dans la production d'un genre textuel en français L2, de compétence avancée, domaine roumain*, Thèse de Doctorat, Université de Rouen.

Piégay-Gros, N. (2002), *Introduction à l'intertextualité*, Nathan.

Pollet, M-C. (2014), *L'écrit scientifique à l'aune des littéracies universitaires. Approches théoriques et pratiques, Tactiques*, n°9, Presses universitaires de Namur.

Pollet, M.-C., Glorieux, C., Toungouz, K. (2010), « Pour un continuum dans l'appropriation d'une littéracie universitaire », In Blaser, C., Pollet, M.-C. (coord.), *L'appropriation des écrits universitaires, Diptyque*, n°18, Presses universitaires de Namur, pp. 61-92.

Pollet, M.-C., Piette, V. (2002), « Citations, reformulations du discours d'autrui : une clé pour enseigner l'écriture de recherche ? », *Spirale - Revue de Recherches en Éducation*, n°29, pp. 165-179, consulté le 24 novembre 2019. URL : https://www.persee.fr/doc/spira_0994-3722_2002_num_29_1_1443

Popescu, C.-M., (2018), « Essai de typologie dans la classe des marqueurs discursifs de reformulation paraphrastique en roumain actuel », *Analele Universității din Craiova. Seria Științe Filologice. Lingvistică* 1-2, pp. 356-373, consulté le 4 mai 2020. URL : <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=749264>

Rad, I. (2017), *Cum se scrie un text științific : disciplinele umaniste*, Ediția a II-a, Iași : Editura Polirom.

Reuter, Y. (2004), « Analyser les problèmes de l'écriture de recherche en formation », *Pratiques*, n°121-122, pp. 9-27, consulté le 22 juin 2019. URL : https://www.persee.fr/doc/prati_0338-2389_2004_num_121_1_2029

Rinck, F. (2006), « Gestion de la polyphonie et figure de l'auteur dans les parties théoriques de rapports de stage », *Lidil*, n°34, pp. 85-103, consulté le 25 mai 2020. URL : <https://journals.openedition.org/lidil/23>

Rinck, F. (2011), « Former à (et par) l'écrit de recherche. Quels enjeux, Quelles exigences ? », *Le français aujourd'hui*, vol. 3, n°174, pp. 79-89, consulté le 24 février 2019. URL : <https://www.cairn.info/revue-le-francais-aujourd-hui-2011-3-page-79.htm>

Rosier L. (1999), *Le discours rapporté, histoire, théories, pratiques*, De Boeck & Larcier.

Rossari, C. (1989), « Apports de l'analyse contrastive à la description de certains connecteurs reformulatifs du français et de l'italien », *Cahiers de Linguistique Française*, n°10, pp. 193-214.

Rossari, C. (1990), « Projets pour une typologie des opérations de reformulation », *Cahiers de Linguistique Française*, n°11, pp. 345-359.

Rossari, C. (1997), *Les opérations de reformulation : analyse du processus et des marques dans une perspective contrastive français-italien*, 2^e édition, Berne : Peter Lang.

Roulet, E. (1987), « Complétude interactive et connecteurs reformulatifs », *Cahiers de Linguistique Française*, n°8, pp. 111-140.

Scheepers, C. (2015), « De la note de lecture à la formulation d'une problématique », *Linx*, n°72, consulté le 19 juin 2019. URL : <https://journals.openedition.org/linx/1663>

Steriu, L. (2020a) « De quelques marqueurs de reformulation dans l'écriture des mémoires de master en français langue étrangère », *Verbum Analecta Neolatina*, 21(1-2), pp. 393-412.

Steriu, L. (2020b), « La pratique de la citation secondaire dans le mémoire de master. Le point de vue normatif », In Scripnic, G., Munteanu, M. (coord.), *Prise et emprise du discours publicitaire : de la pratique sociale incitative à la manipulation*, *Mélanges francophones*, Annales de l'Université « Dunărea de Jos » de Galați, Fascicule XXIII, vol. XV, n°18, Galați University Press, pp. 272-285.

Steriu, L, Vlad, M. (2019) : « De quelques marqueurs de reformulation dans l'écriture des mémoires de master en roumain langue maternelle et en français langue étrangère », In Petraș, C. (dir.), *Les expressions métadiscursives dans les langues romanes : aspects syntaxiques*,

pragmatiques et sociolinguistiques, Studii de Lingvistică, Vol. 9, n°2, Editura Universității din Oradea, pp. 247-267.

Steuckardt, A. (2007), « Usages polémiques de la reformulation », *Recherches linguistiques*, n°29, pp. 55-74, consulté le 8 juillet 2021. URL :

https://www.researchgate.net/publication/32225199_Usages_polemiques_de_la_reformulation

Steuckardt, A. (2009), « Décrire la reformulation : le paramètre rhétorique », *Cahiers de praxématique*, n°52, pp. 159-172, consulté le 8 juillet 2021. URL :
:<https://journals.openedition.org/praxematique/1415>

Steuckardt, A. (2018), « Les marqueurs de reformulation formés sur *dire* : exploration outillée », *Langages*, n°212, pp. 17-34, consulté le 7 juillet 2021. URL : <https://www.cairn.info/revue-langages-2018-4-page-17.htm>

Șamata-Steriu, L. (2020), « La pratique de la citation dans l'écriture du mémoire de master en français langue maternelle et en français langue étrangère », *Dialogos*, vol. XXI, n°37, pp. 199-213.

Vătăman, D. (2018), *Etică și integritate academică. Curs universitar pentru studiile de masterat și doctorat*, Ovidius University Press.

Vlad, M., Codleanu, M. (2010), « Les jeunes chercheurs roumains face aux pratiques de l'écrit universitaire en FLE. Le cas des introductions des mémoires de recherche dans le domaine des sciences humaines », *Synergies Pays Scandinaves*, n°5, pp. 158-168, consulté le 18 février 2019. URL : <http://www.gerflint.fr/Base/Paysscandinaves5/monica.pdf>